

J. Gruszyński

"Psychoanaliza: narodziny i rozwój",
C. Thompson, Warszawa 1963 :
[recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 2/2, 265-269

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ZAGADNIEŃ PSYCHOLOGII

Gruszyński J.

Thompson C., *Psychoanaliza. Narodziny i rozwój* (tłum. T. Kołakowska, Warszawa 1965, s. 265.

Spychalska J.

Dybowska M., *O typach motywacji*, Poznań 1965.

Tyszką T.

Wallen R., *Psychologia kliniczna* (tłum. J. Reykowski), Warszawa 1964.

C. Thompson, *Psychoanaliza. Narodziny i rozwój* (tłum. T. Kołakowska), Warszawa 1965, s. 265.

Psychoanaliza — to zagadnienie szerokie i skomplikowane. Dotyczy teorii powstawania zaburzeń psychicznych, ich rozpoznawania i leczenia. Odnosi się również do teorii osobowości starając się wyjaśnić, jaka jest struktura osobowości ludzkiej; jak ona powstaje i się rozwija oraz jak funkcjonuje. Przy pomocy psychoanalizy próbuje się wyjaśniać mechanizmy regulujące postępowaniem człowieka. Psychoanaliza jest także w jakimś stopniu filozofią, pewną koncepcją człowieka i jego kultury. Najczęściej przez psychanalizę rozumie się teorię psychologiczno-psychiatryczną, wypracowaną przez Zygmunta Freuda, przekształcaną i rozwijaną przez licznych jego zwolenników aż do czasów współczesnych. W tym ostatnim aspekcie zajmuje się psychoanalizą książka C. Thompsona.

Literatura w zakresie psychoanalizy jest bardzo uboga, dlatego tłumaczenie książki C. Thompsona na język polski jest ważną pozycją i przydatną zwłaszcza dla psychologów, lekarzy jak również humanistów różnego zawodu. C. Thompson w rozdziale wstępnym swojej książki podaje krótki rys historyczny psychoanalizy poczynając od jej powstania (koniec wieku XIX) aż do chwili obecnej. Psychoanaliza na przestrzeni tak krótkiego okresu swojego istnienia przechodziła okres dynamicznego rozwoju jak również znalazła się w latach dwudziestych XX wieku w swoim największym impasie — wzbudzając równocześnie niezwykle zachwyty i gwałtowne protesty.

Treść książki zawarta jest w jedenastu krótkich rozdziałach. W celu wydania oceny dokonamy krótkiego przeglądu jej treści.

Autor wnikliwie omawia doktrynę Freuda w rozdziałach: II i III.

Podstawowym pojęciem w psychoanalizie Freuda jest termin libido. Libido oznacza energię seksualną, która jest motorem wszelkich jawnych poczynań i marzeń ukrytych w podświadomości. Freud istotę psychonerwic przypisuje zaburzeniom procesów płciowych. Freud stwarza teorię instynktów, w której libido jest jednym z dwóch podstawowych popędów życia: popędu zachowawczego i rozrodczego (zachowania gatunku). W latach 1918—1922 Freud wzbogaca teorię instynktu o nowe odkrycia, a mianowicie, że istnieje u ludzi tendencja do powtarzania dawnych przykrych sytuacji. Agresja nie koniecznie jest wytworem libido, może polegać tłumieniu i stanowić źródło nerwicy oraz może występować jako reakcja na frustrację. Tendencje do powtarzania wcześniejszych sytuacji wyjaśniają wiele zachowań ludzkich. Freud zakłada istnienie instynktu śmierci tj. tendencji życia organicznego do powrotu w stan nieorganiczny.

W początkach lat dwudziestych XX wieku Freud buduje psychoanalityczną teorię struktury osobowości, wyodrębniając w niej trzy poziomy (warstwy) psychiczne: Ego, Id, Superego.

Ego — zawiera niewielką sferę świadomości, znaczna jego część istnieje poza polem świadomości i nazywa się ją podświadomością.

Id — jest to masa impulsów (popędów) bez żadnego cienia świadomości. Energia, która nadaje siłę tym popędom, to libido, np. popęd śmierci pobudza do działań agresywnych, niszczących.

Superego — zapożycza w ciągu swego życia od społeczeństwa pewne normy społeczne i pełni funkcję krytyki i cenzury tych norm. Przyjęto tę funkcję nazywać sumieniem. Znaczna część superego jest nieświadoma, ponieważ została przyswojona w okresie dzieciństwa bez całkowitej świadomości. W myśl założeń Freuda struktura charakteru formuje się nieświadomie poprzez wysiłek superego. W procesie kształtowania się charakteru energia libido zostaje związana i wyraża cechy charakteru. Klasyczna psychoanaliza w kategoriach libido wymienia charakter: oralny, analny, falliczny, uretralny, genitalny, histeryczny, kompulsywny (obsesyjny).

We współczesnej literaturze psychologicznej spotyka się trzy sposoby rozumienia powyższej teorii osobowości:¹

1° — jako struktury ludzkiego aparatu psychicznego (psychologiczna anatomia człowieka),

2° — jako wyodrębnienie pewnych klas funkcji psychicznych różniących się od innych,

¹ Janusz Reykowski — Metodologiczne problemy psychologii współczesnej, PWN, Warszawa 1964, s. 230—231.

3° — jako poszukiwanie strukturalnych odpowiedników (id, ego, superego) w fizjologii i anatomii mózgu.

Psychologiczna teoria funkcjonowania aparatu psychicznego (ludzkiej psychiki) mimo że chwyta pewne ważne mechanizmy psychologiczne, to jednak jako całość jest obciążona różnymi nieporozumieniami i zniekształca obraz tego funkcjonowania.

Ocena wartości teorii psychoanalitycznej, to problem skomplikowany. Wnosi ona dorobek do wiedzy o ludzkim życiu psychicznym opierając się niekiedy na antynaukowych założeniach.

Do jednych z największych osiągnięć Freuda należy stwierdzenie, że część życia człowieka przebiega poza jego świadomością. Temu to zagadnieniu jest poświęcony rozdział IV. Nieświadoma sfera u człowieka rzutuje na jego przeżycia i zachowanie. Z tym to zjawiskiem związany jest termin tłumienie, rozumie się przez niego akt woli, który czyni przeżycie nieświadomym przez usuwanie ze świadomości wspomnień, które są dla osobnika trudne do zniesienia. Z terminem tłumienie łączy się termin odreagowanie za pośrednictwem wolnych skojarzeń, dzięki czemu jest usuwany proces tłumienia.

Rozdział V omawia dwa terminy używane w psychoterapii — opór i przeniesienie. Opór w psychoterapii polega na zbojkotowaniu przez jedną ze stron (psychoterapeuta — pacjent) konfliktu psychoterapeutycznego. Opór ten może być świadomy lub nieświadomy. Freud dokonał jednego z największych odkryć w terapii psychiatrycznej, a mianowicie przeniesienia. Przeniesienie jest to świadome zamaifestowanie przez osobnika postaw, jakie wykazywał w dzieciństwie wobec rodziców.

Rozdział następny omawia teorię lęku. Z początku Freud określał lęk jako czysto fizjologiczną reakcję osobnika na frustrację seksualnego orgazmu. W 1926 roku ogłasza nową teorię, w której lęk odgrywa doniosłą rolę w powstawaniu zaburzeń nerwicowych. Lęk jest ostrzeżeniem, sygnałem dla mechanizmów obronnych ego i rodzi się wtedy, kiedy bodźce płynące z wewnątrz zagrażają stosunkom danego osobnika z otoczeniem.

Rozdział VII jest poświęcony freudowskiej teorii kultury. Freud z teorii biologicznej rozwinął teorię kultury zakładając że postawa kulturowa jest zdeterminowana przez sytuację biologiczną. Zdeterminowane popędy przeobrażają się w dążenia kulturalnie wartościowe tworząc postawę ludzkiej kultury. W publikacji „Kultura jako źródło cierpienia” Freud przewiduje wzrastającą frustrację człowieka w miarę rozwijania się kultury.

Kolejny rozdział omawia stanowisko pierwszych uczniów Freuda — Adlera i Junga — wobec jego teorii. Adler odrzucił teorię urazów seksualnych jako przyczyn powstawania nerwic. Według niego nie instynkt piciowy, ale dążenie do mocy determinuje rozwój i działalność

człowieka. Źródła nerwic dopatruje się w dążeniu człowieka do „fikcyjnych celów”. Jung podaje nową interpretację libido, według której libido seksualne jest tylko jedną z form libido „pierwotnego”. Wysuwając teorię nieświadomości zbiorowej uważa, że wspomnienia rodzaju ludzkiego wchodzą w skład dziedzictwa każdego człowieka.

Rozdziały IX—X poświęcone są kierunkom psychoanalizy lat dwudziestych oraz czasów współczesnych.

W latach dwudziestych w zakresie psychoanalizy wybijają się trzy nazwiska: Rank, Ferenczi i Reich. Rank uważa, że źródłem każdej nerwicy jest uraz narodzin. Według niego ludzie mają wrodzoną tendencję do pozostawania w zależności, natomiast samodzielność wywołuje w nich lęk. Rank podzielił ludzi na podstawie woli i jej sposobu działania na trzy typy: normalny (przystosowany), narwiczny (nieprzystosowany), twórczy (artysta). Wkład Ferenczi do psychoanalizy polega na wyodrębnieniu dwóch faz w psychoterapii: faza techniki aktywnej, celem której jest wzbudzenie reakcji u pacjenta, faza techniki swobodnej, którą nazwał terapią (relaksacji). Reich występował przeciwko mechanizmom oporu charakteru, w wyniku czego wypracował metody analizy struktur charakterologicznych. Pod koniec lat dwudziestych nowe światło na dziedzinę psychoanalizy rzucają odkrycia antropologii i socjologii. E. Fromm, H. S. Sullivan, K. Horney — poddali krytyce pierwotną koncepcję Freuda zastępując biologiczne jego idee koncepcjami odnoszącymi się do problematyki społecznej. Przyczynili się m. in. do zrozumienia nerwic z punktu widzenia presji kulturowych oraz wzajemnych oddziaływań między ludźmi. Człowiek popada w nerwicę w wyniku powstawania w nim nowych zapotrzebowań.

Ostatni rozdział swej pracy C. Thompson poświęca terapii. Na czym polega wyleczenie w psychoanalizie? Pierwotnie wyleczenie oznaczało uwolnienie od objawów, później uznano, że podstawowym warunkiem trwałego uwolnienia od cierpień nerwicowych jest uświadomienie i emocjonalne przeżycie możliwie największej części tłumionego materiału. Obecnie osobę uważa się za wyleczoną wtedy, kiedy może swobodnie rozwijać swoje możliwości stosownie do tego, jak na to pozwala jej wykształcenie i okoliczności życiowe.

Autorka nie wyczerpuje wszystkich problemów związanych z terapią. Jedynie ogólnie zaznajamia czytelnika z niektórymi jej wariantami. Celem tego rozdziału, jak zaznacza autorka, nie jest omówienie wszystkich szczegółów terapii, lecz podkreślenie, że wraz ze zmianą zadań terapii zmienia się również sposób podejścia do pacjenta.

Oceniając ogólnie wartość książki C. Thompson, należy stwierdzić, że stanowi ona krótki i pouczający przegląd historii psychoanalizy. Autorka stara się przedstawić ją bezstronnie. Książka powyższa nie zawiera przeglądu teorii wszystkich szkół psychoanalitycznych, autorka po prostu nie chce przez to — jak zaznacza w przedmowie —

powtarzać znanych na ogół wiadomości o psychoanalizie. Cała książka jest przejrzystym obrazem naukowych dociekań psychoanalityków i podaje naukową interpretację ich osiągnięć. Jest przede wszystkim pierwszą książką w języku polskim, która podaje wnikliwe ujęcie historyczne tej młodej dziedziny wiedzy psychologicznej.

J. Gruszyński

M. Dybowski, O typach motywacji, Poznań 1965.

Praca Ks. M. Dybowskiego „O typach motywacji” jest pierwszą próbą łączenia badań eksperymentalnych z filozoficzną analizą procesów woli. Nowy i nieopracowany do tej pory był też sam problem, którego rozwiązanie stawia sobie autor jako główny cel pracy. W wyniku analizy materiału badawczego dochodzi do bardzo ciekawych i zupełnie nowych stwierdzeń pozwalających na wyodrębnienie czterech typów motywacji woli: zniechęconego, rozważającego, intuicyjnego i ofiarnego. Praca ma więc charakter wybitnie twórczy.

Całość zagadnienia dzieli autor na część wstępną i cztery części zasadnicze. Część wstępna uwzględnia aspekt historyczno-metodyczny zagadnienia oraz analizę najważniejszych pojęć. Pierwsza część — to poszukiwanie drogi do odnalezienia typów motywacji. Treścią drugiej części jest analiza różnic między typami słabymi i mocnymi. W trzeciej części autor omawia różnice między ludźmi pracującymi nad sobą i nie pracującymi. Część czwarta i ostatnia — to analiza typów motywacji.

W pracy swej „O typach motywacji” autor kontynuuje badania nad wolą zapoczątkowane już w latach trzydziestych i prowadzone do chwili obecnej. Z tego względu bardzo często odwołuje się do stwierdzeń i wniosków podanych w pracach poprzednich, często odsyła do nich czytelnika, względnie zakłada ich znajomość.

Już we wstępie podsuwa autor bardzo ciekawy problem możliwego wpływu różnych czynników na kształtowanie się, a więc i zmianę motywacji woli, tym samym zaś na zmianę typu. Wnioski jednak, które przytacza we wstępie, i sposób ich przedstawienia, budzą pewne zastrzeżenia. W oparciu o przeprowadzone trzykrotnie badania autor podaje kilka przykładów, w których różne okoliczności i sytuacje życiowe przyczyniły się do zmiany typu temperamentu danych osób.

Porównanie wyników badań z lat 1923, 1930—39 i 1944—63 wydaje się rzeczywiście ciekawe. Czy można jednak mieć pewność, że właśnie warunki ekonomiczno-historyczne przyczyniły się do takich przekształceń? Stwierdzenie to miałoby swoje uzasadnienie tylko wtedy, gdyby autor w każdym z wymienionych okresów badał tę samą grupę osób,